

# Nemzetiségi néprajzi kötetek bemutatója

## Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen

2018. decemberében mutatta be **prof. dr. Manherz Károly**, a *Tanulmányok a magyarországi németek néprajzából* sorozat szerkesztője a rangos kiadványsorozat legújabb, 2018. évi kötetét az Országos Idegennyelvű Könyvtárban. Dr. Horváth Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának elnöke születésnapja alkalmából köszöntötte a professzor urat, és méltatta azt a tevékenységét, amellyel az 1975 óta megjelenő sorozatot hosszú évek óta szerkeszti. A neves nyelvész, germanista a magyarországi németek történetének egyik legelismertebb kutatója, az ELTE Germanisztikai Intézetének professor emeritusa.

A *Beiträge zur Volkskunde* az egyik legfontosabb publikációs lehetőség a magyarországi németek kultúráját, hagyományait kutató néprajztudósok számára. A 33. kötet is öt, kiváló szakmai színvonalú – részletes bibliográfiai leírásokkal kísért – tanulmányt tartalmaz.

A kiadványt *Holczinger Szandrának* a bakonyiszücsi ünnepekről szóló tanulmánya<sup>1</sup> nyitja. A német nemzetiségi, bakonyiszücsi származású színművész, germanista a Veszprém megyei település naptári év szerinti ünnepeit tekinti át. A helyi jellegzetességeket és hagyományokat sorakoztatja fel, hiszen az ünnepek az emberi élet meghatározó pillanatai, s az identitás megélésének kiemelt színterei voltak. Az ünnepek kapcsán ismerteti azok nyelvjárásbéli elnevezését is. *Holczinger* a tanulmányhoz tartozó függelékben gazdag képanyagot közöl a település múltjából és jelenéből.

*Ament-Kovács* Bence diósberényi, hőgyészi, hajósi magyar és magyarországi német folklórszövegekkel hasonlítja össze egy német nyelvű Szibilla jóskönyv szövegét.<sup>2</sup> Ezen, folklórban jelen lévő jósszövegek utolsó virágzásának ideje a második világháború időszaka. Az archaikusabb vidékeken és a nemzetiségek körében a főként női műfajként ismert szövegek ismerete szélesebb körű volt, a folklórkincs részévé vált.

A hajósi származású *Wilhelm Anna* tanulmányában a községben máig jelenlévő, identitásképző Mária-tiszteletet vizsgálja.<sup>3</sup> A témát a szakirodalom feldolgozásán túl helyi lakosokkal készült *oral history*<sup>4</sup>-interjúkkal is kiegészíti. A magyarországi németek nagyobb része római katolikus vallású,<sup>5</sup> az ehhez kapcsolódó Mária-tiszteletet a XVIII. század folyamán betelepült németajkúak az őshazájukból hozták magukkal. Hajóson a kultusz központi eleme az a Mária-szobor, amely Németországból származik, s melynek történetét a szerző részletesen bemutatja. A népi vallásosság különböző elemeit, köztük a fogadalmi ajándékokat, *Wilhelm* képekkel is szemlélteti.

*Sándor Erika* az érdi szőlőműveléssel kapcsolatos tanulmányában<sup>6</sup> nem pusztán a magyarországi német településeken igen fejlett bor- és szőlőtermesztési kultúra elemeit, munkafolyamatait veszi sorra elmélyült alaposággal. Nemcsak Érd borászatát – és annak a település életében a XIX. század végéig betöltött fontos szerepét – dolgozza fel, hanem tanulmánya részeként, gazdag képdokumentációval egy hatoldalnyi szószedetet is közöl. Ebben a szőlőművelés német irodalmi nyelvű szakkifejezéseit kapcsolja össze helyi nyelvjárásban megjelenő változataikkal. A XIX. század idején Érdre telepített – eredetileg bácskai – németek dialektusa a településen máig él. *Sándor Erika* dolgozatában is ki kell emelnünk az emlékezők szóbeli közléseinek fontosságát, hiszen a *Mundart*, azaz a nyelvjárás őrzői maguk az emberek, akik évszázadokkal korábbi nyelvjárási elemeket jegyezhetnek meg mai beszédjük részeként.

A harmincharmadik néprajzi kötet záró tanulmánya *Diószegi György* Antal történész munkája,<sup>7</sup> melyben a lutheránus vallású, XVI-XVII. századi szepességi polgárságot mutatja be. A szerző a *Spillenber* orvoscsalád társadalmi, vallási és művészeti szerepvállalásán keresztül láttatja a kor polgári famíliáira jellemző éltvitelt, életkörülményeket.

A *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* sorozat legfrissebb kötet a korábbiakhoz hasonlóan magas színvonalú néprajz- és történettudományi munkákat tartalmaz. Magyarországi német örökségünk – a nyelvjárási elemek, a tárgyhasználati kultúra, a nemzetiségi létünkhöz kapcsolódó ünnepek, valamint a hitélet kultuszelemei – egyszerre identitásképző és identitást áthagyományozó tényezők. Nem pusztán lejegyzésük, hanem megőrzésük és a jövő nemzedékei számára történő átörökítésük is feladatunk. Ebben a munkában rendkívül fontos szerepet játszik a *Manherz Károly* szerkesztette sorozat.

Bús Péter János

## Jegyzetek:

<sup>1</sup> HOLCZINGER, Szandra: Feste des Kalenderjahres, bedeutende Stationen des menschlichen Lebens in Sitsch/Bakonyszücs. In: Beiträge der Volkskunde der Ungarndeutschen 2018, Band 33., Hrsg. von Karl MANHERZ, ELTE BTK Germanistisches Institut–Magyar Néprajzi Társaság, [Budapest], 2018. p. 9-79.

<sup>2</sup> AMENT-KOVÁCS, Bence: So viele Menschen werden bleiben, die unter einem Baum Platz haben...“. Die historische, ethnographische, komparative und motivische Untersuchung eines deutschsprachigen Sibyllen-Buches in der ungarischen und ungarndeutschen Folklore. In: Beiträge der Volkskunde der Ungarndeutschen 2018, Band 33., Hrsg. von Karl MANHERZ, ELTE BTK Germanistisches Institut–Magyar Néprajzi Társaság, [Budapest], 2018. p. 81-138.

<sup>3</sup> WILHELM, Anna: Die Maria von Hajosch – Erscheinungsformen der Marienfrömmigkeit und des Marienkultes. In: Beiträge der Volkskunde der Ungarndeutschen 2018, Band 33., Hrsg. von Karl MANHERZ, ELTE BTK Germanistisches Institut–Magyar Néprajzi Társaság, [Budapest], 2018. p. 139-172.

<sup>4</sup> Az oral historyról ld. UDVARNOKY Virág: Szóbeszéd vagy történelem. Az oral history értelmezési lehetőségei. Replika 17. (2007), 58., p. 27-31., bővebben CHARLTON, Thomas L.–MYERS, Lois E.–SHARPLESS, Rebecca (edd.): Handbook of Oral History, Baylor University, cop. 2006. Altamira Press, Lanham, New York, 2008. és VÖLGYESI Zoltán: Az oral history kialakulása, nézőpontjai és forrásértéke. Levéltári Szemle 63. (2013) 4., p. 9-22.

<sup>5</sup> Egyes területeken, például Győr-Moson-Sopron megyében, vannak olyan települések, ahol evangélikus hitűek a magyarországi németek, úgy, mint Ágfalván (Agendorf), Brennbergbányán (Brennberg), Somogy megyében például ilyen, lutheránus vallású Ecseny (Etschi) is.

<sup>6</sup> SÁNDOR, Erika: Die Weinbau in Hanselbeck/Érd. In: Beiträge der Volkskunde der Ungarndeutschen 2018, Band 33., Hrsg. von Karl MANHERZ, ELTE BTK Germanistisches Institut–Magyar Néprajzi Társaság, [Budapest], 2018. p. 173-230.

<sup>7</sup> Diószegi, Antal György: Beiträge zum Wertesystem des lutherisch-sächsischen Bürgertums in der Zips im XVI-XVIII. Jahrhundert. In: Beiträge der Volkskunde der Ungarndeutschen 2018, Band 33., Hrsg. von Karl MANHERZ, ELTE BTK Germanistisches Institut–Magyar Néprajzi Társaság, [Budapest], 2018. p. 231-247.

# Két szlovén népmese-kötet bemutatója



Mukics Dusán, Kozár Mária, Horváth Sándor és Nagy-Molnár Szilvia a könyvbemutatón. Fotó: OIK archívum

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK), a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya, a Szlovén Nemzetiségi Szószólói Kabinet és az Országos Szlovén Önkormányzat szervezésben, az OIK rendezvénytermében mutatták be tavaly decemberben a legújabb két szlovén népmese-kötetet. A magyarországi szlovének meséit és mondáit tartalmazó könyvek száma ezekkel ötre emelkedett. A bemutató résztvevőit dr. Papp Anna Mária, az OIK főigazgatója és Kissné Köles Erika, a magyarországi szlovének országgyűlési szószólója köszöntötte. Az

eseményt jelenlétével megtisztelte dr. Robert Kokalj szlovén nagykövet, dr. Szalayné Sándor Erzsébet ombudsmanhelyettes, Szuperák Brigitta ukrán szószóló és dr. Székely András Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi köteteinek sorozatszerkesztője is. A két kötetet Mukicsné Kozár Mária néprajzkutató, szerkesztő, Mukics Dusán szlavista, szerkesztő és fordító, valamint dr. Horváth Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának elnöke mutatta be. Az est moderátora Nagy-Molnár Szilvia, az OIK szlovén referense volt.

Az első magyarországi szlovén népmese-kötet 1984-ben jelent meg. Öt mesemondó huszonkilenc történetét Krajczár Károly (1936-2018) adta közre. Az apátistvánfalvi tanár 1965 és 1975 között gyűjtött szülőfalujában és Kétyvölgyön (a Permise és Ritkaháza falurészekben) helyi szlovén nyelvjárási szövegeket. Ezek az elbeszélések 1990-ben szlovén irodalmi nyelvre és magyarra fordítva, egy kötetben láttak napvilágot Budapest és Muraszombat közös kiadásában. A tizenkét mesélő hatvan meséjét és mondáját tartalmazó újabb könyvet helyi nyelvjárásban és szlovén irodalmi nyelvre fordítva 1996-ban Ljubljánában jelentették meg.

Dr. Milko Matičetov (1909-2014), a szlovén akadémia Szlovén Néprajzi Intézetének munkatársa, 1970-ben Apátistvánfalva és Kétyvölgy (Permise falurész) mellett Felsőszölnökön, Szakonyfaluban és Rába-

tótfaluban is gyűjtött. A hangrögzítésben a helybeli tanárok voltak segítségére: Krajczár Károly, Pavlics Irén, Csabai András és Gáspár Lászlóné felsőszőlőnői lakos. Matičetov tizenöt nap alatt öt faluban harminchárom mesélőt szólaltatott meg. A hangfelvételek a Szlovén Néprajzi Intézet archívumába kerültek.

Közel ötven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a ljubljanoi akadémiai kiadó fedezetet találjon a kiadás költségeire. A Magyar–Szlovén Kisebbségi Vegyes Bizottság XVI. üléséről készült jegyzőkönyvbe (2016) az Országos Szlovén Önkormányzat javaslatára került be az ajánlás, miszerint „A KVB javasolja mindkét félnek, hogy anyagi eszközökkel is támogassa *A Rába-vidéki szlovének népköltészete* című könyv Rába-vidéki tájnyelven és szlovén irodalmi nyelven történő közös kiadását”. Magyar részről a projektet az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Országos Szlovén Önkormányzat, szlovén részről pedig a szlovén Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium támogatta. Szlovéniai és magyarországi szlovén néprajzkutatók és nyelvészek négyéves közös munkájának gyümölcseként 2017-ben jelenhetett meg a kétszázharmincnyolc elbeszélést tartalmazó közel négyszáz oldalas könyv, a *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju. Pravljice in povedke z zvočnih posnetkov Milka Matičetovega* (uredniki: Marija Kozar Mukič, Dušan Mukič, Monika Kropelj Telban). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017 (A Rába-vidéki szlovének népköltészete. Mesék és mondák Milko Matičetov hangfelvételeiből. Szerkesztők: Mukicsné Kozár Mária, Mukics Dusán, Monika Kropelj Telban. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.) A tizenhárom mesét tartalmazó CD-vel együtt interneten is elérhető (slovinci.hu/index.php/oktatas-kultura). A kötetben Felsőszőlőkről tizenkilenc mesélő százharminchat, Szakonyfaluból két mesélő tizenöt, Rábatótfaluból négy mesélő tizenhét, Apátistvánfalváról három mesélő huszonhárom és Kétvölgy-Permiséről öt mesélő harminchét meséje vagy mondája szerepel. Többségük tündérmese. A legtöbb mondát és mesét a felsőszőlőnői Labritz Ferencről gyűjtötték.<sup>1</sup>

A másik bemutatott kötet a Szlovén Néprajzi Intézet engedélyével jelent meg. Ez válogatás a nyelvjárási szövegekből azok magyar fordításaival: *Gnauk je biu / Egyszer volt. Izbor pravljic in povedk Slovencev na Madžarskem / Válogatott magyarországi szlovén népmesék és mondák.* (szerk.: Kozár Mária, fordító: Mukics Dusán) Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2018. Az Etnologija Slovencev na Madžarskem / A magyarországi szlovének néprajza sorozat 7. kiadványaként jelent meg. A könyv elsőként közöl Rába-vidéki szlovén meséket és mondákat *helyi nyelvjárásban és magyar fordításban.* A huszonegy mesemondó hatvan meséje szintén



A borító esküvői képén szereplő mindhárom asszony meséit olvashatjuk a legújabb kötetben (Borovnyák Jánosné, Oreovecz Jánosné, Oreovecz Károlyné)

öt faluból származik (Felsőszőlőnk, Szakonyfalva, Rábatótfalu, Apátistvánfalva és Kétvölgy-Permise).

Sok elbeszélés európai mesék és mondák változata: *Terülj, terülj, asztalkám; az ördögnek elígért gyermek* motívum; „*a rászédett ördög*” mesék, valamint *Krisztus és Szent Péter legendái.* A Szentgotthárd környéki szlovéneknél fennmaradtak a *Perun*ról (a szláv mennydörgős istenről), *a világot a hátán hordozó halról, a csillagokról, csillagképekről, szivárványról, a holdról és napról* szóló mondák – amelyeket a szlovén etnikai terület más vidékein már elfeledtek. *A leány Mariazellbe viszi a szívét* című hiedelemmonda magyar eredetű a vasi szlovéneknél. A történetet vers formájában tartalmazta a második világháború előtti 4. osztályos általános iskolai tankönyv. Ponyvafüzet formájában már a XIX. század második felétől terjedt. *Egy idén megjelent konferencia kötetben már hivatkoznak a mi változatunkra is.*<sup>2</sup>

A könyvbemutatón *A két egér* című állatmesét hangfelvételtől Borovnyák Jánosnétól permisei szlovén nyelvjárásban és Horváth Sándor magyar nyelvű interpretálásában hallhattuk. A mesét 2018-ban a szombathelyi Vasi Skanzenben, az Állatok Világnapján *ármányjátékként* feldolgozva mutatták be a gyerekeknek.

A Magyar Néprajzi Társaságnál 2018-ban megjelent válogatást a magyar nyelvű fordítással az Országos Szlovén Önkormányzat és az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatta, hogy a magyar olvasók és kutatók is megismerhessék népmeséinket. Mindkét új kiadvány segíti a Rába-vidéki szlovén nyelvjárás megőrzését, az iskolai nyelvoktatás színesítését, a nemzedékek közötti párbeszédet, valamint további tudományos kutatások alapjául is szolgál.

M. Kozár Mária

<sup>1</sup> A könyvről és felsőszőlőnői bemutatójáról a BARÁTSÁG 2018. évi 3. száma a 9346-9347. oldalon tudósított.

<sup>2</sup> Liszka József: Újabb adatok „a szívtől megfosztott leány” balladájához. In: „Kívül aranyos, belül irgalmas...”. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna emlékére. Konferenciasorozat a vallási néprajz iskolateremtő tudósainak tiszteletére I. Balassagyarmat, 2018. 262.